

ВПЛИВ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ НА ПРОЦЕС МЕНЕДЖМЕНТУ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

© Ситник Й.С., 2012

Викладено результати досліджень впливу інтелектуалізації на процес менеджменту інноваційних підприємств. Розглянуто основні складові моделі процесу менеджменту: керуючу і керовану системи підприємства, функції, методи менеджменту, управлінські рішення, комунікації, інтелектуальну активність та їхні системні взаємозв'язки.

Ключові слова: інтелектуалізація, система менеджменту, процес менеджменту, методи і функції менеджменту, управлінські рішення, інтелектуальна активність.

INTELEKTUALIZATION INFLUENCE ON THE INNOVATIVE ENTERPRISES MANAGEMENT PROCESS

© Sytnyk Y.S., 2012

The results of researches of influence of intellectualization on the process of management of innovative enterprises are expounded in the article. The basic component models of management process are considered: sensor-based and guided systems of enterprise, function, management methods, administrative decisions, communications, intellectual activity and their system intercommunications.

Key words: intellectualization, management system, management process, methods and management functions, administrative decisions, intellectual activity.

Постановка проблеми

Еволюція розвитку менеджменту як науково обґрунтованої та якісно побудованої системи управління підприємством, свідчить про постійний вплив на основні норми та засади менеджменту динамічного розвитку цивілізаційних процесів, нового світобачення людини, технологічно-інформаційного середовища. Інтелектуалізація систем менеджменту підприємства спричинена зростанням домінант людського фактора у менеджменті, формуванням суспільства знань і розвитком нових соціогуманістичних управлінських парадигм. У сучасних умовах для інноваційних підприємств важливим завданням є формування нових конкурентних переваг на засадах ефективного нагромадження інтелектуального потенціалу, розвитку інтелектуальної активності персоналу та удосконалення управлінського циклу.

Трансформація процесу менеджменту інноваційного підприємства під дією інтелектуалізації є забезпеченням ефективного використання інтелектуального капіталу підприємства, отримання нової якості управлінського впливу керуючої системи на керовану з метою досягнення його цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематиці інтелектуалізації нації, суспільства, економіки і управління, інтелектокористування присвячені праці С. Вовканича [3], В. Врублевського [14], С. Князева [9], А. Шрубенко [9], С. Ішук [6], Н. Апшай [1], О. Другова [5], В. Петренко [12], А. Дороніна [4], В. Касаткіної [7] та ін., у яких ідентифікуються основні проблеми інтелектуалізації та інтелектуально-інноваційного

розвитку українського суспільства, акцентується увага на окремих складових елементах концепції інтелектуалізації економіки та управління, обґрунтовуються передумови інтелектуалізації капіталу організації, навчального процесу тощо. Водночас невивченою залишається проблема впливу інтелектуалізації систем менеджменту підприємства на здійснення процесу менеджменту, особливо інноваційних підприємств.

Постановка цілей

Недостатній рівень висвітлення окресленої проблеми у наукових джерелах, визначає такі цілі дослідження: розкрити незворотність інтелектуалізації в системі концепцій менеджменту; обґрунтувати сутність процесу менеджменту в інтелектуалізованій системі менеджменту інноваційного підприємства; охарактеризувати етапи процесу менеджменту, їх змістове та функціональне призначення.

Виклад основного матеріалу

Впродовж останніх ста років динамічного розвитку менеджменту, як галузі знань, погляди науковців і практиків на управління неодноразово та кардинально трансформувалися. На зміну одним парадигмам і концепціям менеджменту приходили інші, більш досконалі, які враховували вимоги світобудови, часу, людини-особистості, технологій. У пору інтенсивного розвитку індустріального виробництва домінуючим підходом до управління підприємствами була стандартизація діяльності, регламентація процесів та дій персоналу. З останньої чверті ХХ століття і до сьогодні в світі активно формується постіндустріальний тип суспільства із новою моделлю економіки – економікою знань, яка безпосередньо впливає на формування сучасної системи теоретичного та практичного менеджменту [13]. Динамічні переміни, що відбуваються в менеджменті підприємств, і які є наслідком стрімкої глобалізації, затяжних кризових явищ та рецесій у світовій економіці, вимагають неординарних управлінських рішень. Інноваційним підприємствам потрібно швидко придумувати нові продукти, розробляти, налагоджувати їх виробництво і виводити на ринок. За таких умов від персоналу підприємств, їх керуючої підсистеми, вже потрібний не стільки професіоналізм, а творча ініціатива, креативність, висока зацікавленість в остаточному результаті. Тому в менеджменті тепер домінують такі напрями, як управління знаннями, розвиток організаційної культури, управління інтелектуальним капіталом, різні концепції мотивації та лідерства.

Водночас у вітчизняних та закордонних наукових виданнях і спеціалізованих журналах з управління є багато наукових праць, присвячених кризі менеджменту і необхідності зміни управлінських парадигм, новій парадигмі побудови систем менеджменту [2; 10]. Це може свідчити, що уявлення про дійсність в сфері менеджменту, які сформувалися у науковців та менеджерів-практиків, перестають відповідати реальності, а це перешкоджає економічному, соціальному, культурному розвитку. Криза управління – це першопричина кризи організації, ілюстрація того, що знання застаріли і концепції, що добре служили раніше, на які спирається практична діяльність підприємств, потребують перегляду [2]. Через те, важливим є осмислення явищ, подій, фактів і впорядкування уявлень про сутність концепцій менеджменту з огляду сьогодення.

На нашу думку, особливу увагу варто звернути на інтелектуалізацію систем менеджменту, яка має стати визначальною технологією, що формулюватиме парадигму менеджменту майбутнього. Передумовою інтелектуалізації систем менеджменту підприємства є інтелектуалізація суспільства, яка визначається як цілеспрямований процес радикального розширення масштабів і покращення використання знань (семантичної інформації), підвищення творчих можливостей соціальних систем усіх видів і рівнів, створення соціальних і технологічних передумов для найліпшого використання інтелекту кожної особистості й сукупного інтелекту [14, с. 185].

Під інтелектуалізацією економіки, розуміють процес придбання економікою нових якостей, коли вона починає базуватися на знаннях, а інформація і послуги набувають порівняно вищої ринкової вартості, ніж та, яку мають товари, що володіють натурально-речовою формою [7].

З іншого боку, вона є процесом створення та накопичення в суспільстві знань і вмінь їх застосовувати, що, як правило, сприяє економічному зростанню, спричиняє в ній структурні зміни, підвищуючи частку сфер нематеріального виробництва, інтелектуальної праці, інформаційних і високих технологій, продуктивність праці [5].

Для розуміння сутності інтелектуалізації систем менеджменту підприємства в нинішньому підприємстві, її варто розглядати через призму еволюції базових концепцій менеджменту, які послідовно змінювали одна одну впродовж останніх десятиліть, а також у контексті загальної системи менеджменту підприємства.

Важливо, уточнити, що кожна нова концепція не заперечує попередню, а доповнює її, з огляду на стан внутрішнього і зовнішнього оточення підприємства, знаходячи “коріння” успіху на все більшій глибині, див. таблицю.

Еволюція основних концепцій в управлінні (стратегії досягнення “успіху”)

Парадигма менеджменту	Характеристика
Фінансово-орієнтований менеджмент	Світовий стандарт впродовж двох століть розвитку капіталізму. Пропонує методики підвищення ефективності спрямовані на результат: центри фінансової відповідальності; модель CV P; управління за відхиленнями; концепція управління вартістю підприємства; performance measurement (Balanced Scorecard) ін. Актуалізовані для українських підприємств в період переходу до ринкової економіки, замінивши суто “виробничі” завдання.
Маркетинг – менеджмент	Змінює попередню парадигму при переході від “ринку виробника” до “ринку покупця”. Управління на основі “маркетингу”, як визначальної ідеології, а не управління маркетингом або ж відділом маркетингу.
Менеджмент якості (процесно-орієнтований менеджмент)	Як концепція менеджменту, не є функціональним завданням “управління якістю”, а припускає формування бізнесу, на основі ідеології якості організації і вдосконалення процесів діяльності орієнтованою на задоволення правильно ідентифікованих (маркетинг) вимог клієнтів: кайдзен; TQM; Quality Management Systems (ISO та ін.); SP C (статистичне управління процесами); Lean production; шість сигм; BPM (управління бізнес-процесами).
Менеджмент знань	Взаємозв’язаний з концепцією “нематеріальної економіки”, “економіки знань”, які є основою оптимального організування процесів підприємства.
Соціогуманістичний менеджмент	Інтеграція концепцій: партисипативного управління, соціокультурної, інтелектуалізації систем менеджменту, управління інтелектуальним капіталом, етичного і емоційного менеджменту. Зазначені концепції є основою розвитку найціннішого ресурсу – людини-особистості, її інтелектуального, культурно-емоційного потенціалу.

Джерело: розроблено на основі [15]

Через те, як справедливо зазначають вчені [8], “спираючись на минуле, належить створити нову науку управління, враховуючи, що людина стала найважливішим елементом організації, відкритої складної системи”.

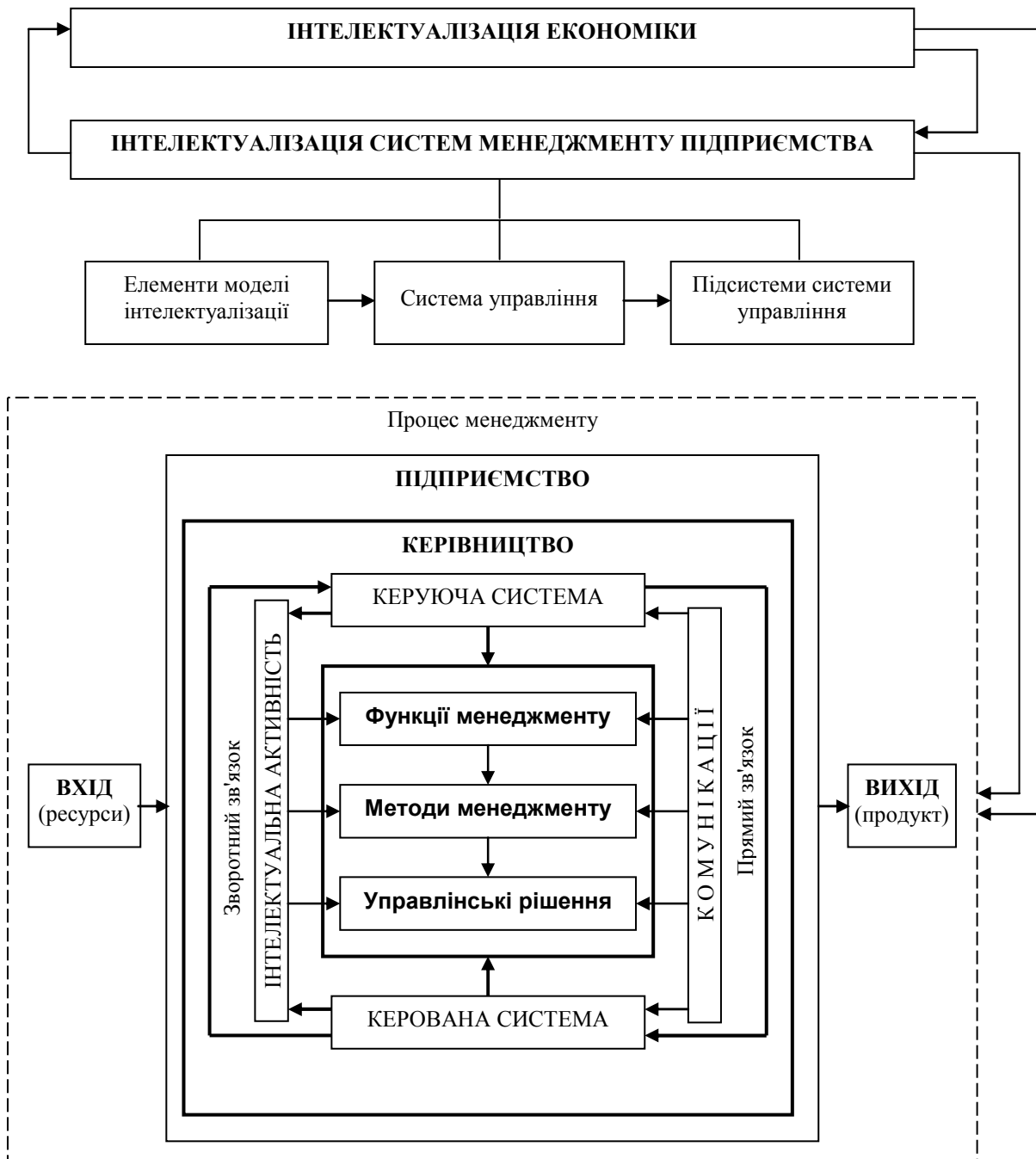
З огляду на це, для особистості в інтелектуалізованій системі менеджменту будуть характерні такі ознаки: високий рівень креативності; кваліфікаційна складність (інтегрованість); усвідомлення цілей своєї активності; передбачення результатів своєї діяльності; швидке створення новизни (знань); висока мобільність (вертикальна і горизонтальна) та комунікабельність; відповідальність і самоконтроль; самореалізація та соціальна взаємодія; використання інформації і знань як основних засобів заробітку; формування різновиду працівника (менеджера) зайнятого “інформаційною” професією.

Інтелектуалізація економіки і систем менеджменту підприємства матиме значний вплив на здійснення менеджменту. Як відомо, процес менеджменту характеризує послідовність певних завершених етапів управлінської діяльності, які забезпечують управлінський вплив керуючої системи на керовану з метою досягнення цілей підприємства. Він охоплює керуючу і керовану системи підприємства, функції, методи менеджменту, комунікації, управлінські рішення, керівництво тощо, тобто усі основні категорії менеджменту [11, с. 58].

На наш погляд, внаслідок інтелектуалізації систем менеджменту, класичне розуміння послідовності реалізації процесу менеджменту, тобто управлінського циклу зазнає виразних трансформаційних

змін (див. рисунок). Перетворення стосуватимуться переосмислення взаємодії між керуючою і керованою системами у площині їх впливу на елементи, які забезпечують процес управління.

Так, у класичному розумінні формування і розвиток елементів процесу управління (функцій і методів менеджменту та управлінських рішень) перебувають у винятковій компетенції керуючої системи.

Графічна модель процесу менеджменту в інтелектуалізованій системі менеджменту підприємства

Джерело: власна розробка на основі опрацювання [11, с. 59]

Процеси інтелектуалізації керуючої та керованої систем підприємства зумовляють зростання інтелектуального рівня персоналу, розкриття його творчо-креативного потенціалу, зародження процесів самоорганізування та самоменеджменту, підвищення інформаційно-аналітичного забезпечення, усвідомлення своїх потреб і стимулів як для успішного індивідуального розвитку так і для підприємства, загалом. Подібні зміни у свідомості людей набудуть продовження у формуванні

вимог (врахування думки) керованої системи до керуючої на предмет погодження форм і засобів впливу на неї. Тобто, відійде з часом принцип, коли керована система у “мовчазному очікуванні” сприймала будь-які управлінські рішення стосовно себе. За умов інтелектуалізації систем менеджменту, керована система стане активним гравцем (фактором впливу) в царині розроблення і узгодження інструментарію менеджменту. Керована система на пріоритетних засадах обиратиме такі способи впливу, методи менеджменту та механізми їх трансформації щодо себе (поміж ймовірних варіантів), які на переконання її виразників дозволять керованій системі забезпечити цілі підприємства та сприяти розвитку особистості, її інтелектуального потенціалу. Поза всяким сумнівом, остаточні управлінські рішення прийматиме керована система, але на стадіях їх опрацювання, погодження вона працюватиме у тісному взаємозв’язку із керованою системою.

Отже, графічна модель процесу менеджменту в інтелектуалізованій системі менеджменту (див. рисунок), показує, що елементи процесу управління (функції і методи менеджменту, управлінські рішення) перебувають в єдиному контурі взаємодії, вплив на їх формування керованої на керуючої системи є безпосереднім. Прийняті у формі консенсусу управлінські рішення (формалізовані методи менеджменту) каналами прямого зв’язку надходять із керуючої системи в керовану. Інформація про хід виконання рішень (відхилення, неточності, недоліки, невиконання) каналами зворотного зв’язку надходить у керуючу систему. Для супроводу реалізації етапів менеджменту, окрім комунікацій, пропонуємо ввести елемент “інтелектуальна активність” за допомогою якого, власне здійснюватиметься прямий вплив інтелектуально активної частини керованої і керуючої систем на розроблення елементів процесу управління.

Інтелектуалізація систем менеджменту підприємства сприятиме розвитку процесу менеджменту, дасть змогу переосмислити логіку взаємозв’язків між основними категоріями менеджменту на основі врахування зростаючого значення людського фактора та інтелектуального капіталу, організаційної культури, започаткує розвиток інтелектуальної культури.

На наш погляд, *інтелектуальна культура* – це складова загальної культури, яка є сукупністю інтелектуально-трудова, морально-інтелектуальних відносин між учасниками інтелектуальної праці, виражених у правових нормах, цінностях, знаннях про цілі й способи здійснення інтелектуальної діяльності, взірцях інтелектуальної поведінки, економічних відносинах щодо результатів цієї діяльності.

Орієнтування лише на виконавчо-розпорядчу діяльність в інтелектуалізованих системах менеджменту буде недостатнім, і малоефективним. Менеджмент має спрямовуватись на вищий рівень якісно нової управлінської діяльності – інтелектуальну. Найважливішою цільовою функцією тут має бути розвиток інтелектуальної активності – заснована на знаннях, свідомо, морально орієнтована здатність збирати, нагромаджувати та обробляти значні обсяги інформації [9, с. 19]. Зростатиме гнучкість, мобільність, адаптивність в менеджменті, інтенсифікується розроблення та активне використання інтелектуальних технологій – технологій створення нових об’єктів наукового та прикладного знання, а також об’єктів праці фахівців. Тут стає все зрозумілішим значення евристики останніх у виконанні управлінських завдань. Забезпечення і координація інформаційного потоку на всіх ланках логістичного ланцюга та на всіх ієрархічних рівнях інтелектуального управління – стане основним завданням інформаційної логістики.

Інтелектуалізація започаткує нові течії та підходи на етапах процесу управління організацією. До видів управлінської діяльності, які реалізують функції менеджменту, вже активно долучається управління знаннями, управління інтелектуальним капіталом (інтелектуальними ресурсами, інтелектуальною діяльністю, інтелектуальними продуктами), управління людським капіталом. Пропонуємо управління формуванням і розвитком інтелектуальної інфраструктури підприємства, управління послідовними (змістовними) процесами інтелектуалізації, а саме:

- процесом трансформації загальної інформації в актуальні професійно-креативні знання персоналу (шлях від інтелектуальних ресурсів (потенціалу) до інтелектуального капіталу);
- процесом трансформації вмінь, навиків, творчих знань у функціональні деталізовані форми інтелектуального капіталу систем менеджменту (конкретизація шляхів формування і розвитку інституційного, соціального і управлінського капіталу підприємства);

- процесом трансформації функціональних базових форм інтелектуального капіталу систем менеджменту у функціональні кінцеві форми цього капіталу (розроблення інтелектуальних категорій менеджменту, які забезпечують створення доданої цінності);
- механізмом активного зворотного впливу результатів інтелектуального виробництва підприємства (керованої системи) на інтелектуалізацію системи менеджменту.

Це означає, що зосереджений у керуючій системі апарат управління під час управлінської діяльності щодо зазначених та інших напрямів, має виконати своє основне завдання: створити систему методів менеджменту – сукупність способів впливу керуючої системи на керовану з метою забезпечення інтелектуально-орієнтованої діяльності підприємства та отримання конкретних результатів (виробництво інтелектуального продукту, надання інтелектуально-управлінських послуг, забезпечення знаннями та інтелектуально-креативним персоналом підрозділів підприємства, формування диференційованих підходів у встановленні рівнів заробітної плати для носіїв інтелектуального капіталу, належного рівня витрат на науку і знання, прибутковості інтелектуальної діяльності тощо).

Інтелектуалізація змінить цілі управління. Управлінський досвід, знання і навички, інтелектуальні моделі в менеджменті еволюціонуватимуть. Зміниться характер, глибина та якість управлінських відносин. В їх основу буде покладено *інтелектуальні відносини* – система економічних, морально-етичних, організаційно-культурних відносин між різними економічними суб'єктами (індивідами, підприємствами) щодо організування механізму інтелектуоруху (трансферу, обміну, власності) та управління ним, маркетингових досліджень, визначення вартості, оплати інтелектуального продукту.

Творче мислення, емоційний порив та інтелектуальна інтуїція (інсайт) трансформуються у методи менеджменту, та засоби прийняття рішень. Такі та інші методи менеджменту стануть результатом реалізації функцій менеджменту. Зазначені методи менеджменту здійснюватимуть свій управлінський вплив через їх формалізацію в управлінські рішення. На заміну класичним (переважно адміністративні важелі) механізмам трансформації методів менеджменту (накази, розпорядження, вказівки), під дією інтелектуалізації буде сформовано нові механізми (види управлінських рішень) – поради, настанови, узгодження і інтелектуальний пошук (передбачає пошук оригінальних управлінських рішень на основі розуміння взаємозалежності і закономірності змін, спричинених появою і функціонуванням інтелектуальної економіки, нових технологій, знань). Поряд із економічною ефективністю управлінських рішень, важливим стане формування показників і критеріїв їх організаційної, соціальної та інтелектуальної ефективності.

Ефективно використовувати наявні у персоналу інтелектуальні можливості (потенціал творчості, таланту, а не тільки рівень професійної кваліфікації) дасть змогу, насамперед, вивчення властивостей пізнавальної інтелектуальної діяльності, що дасть можливість прогнозувати, а отже, і організувати їх поведінку. Необхідно буде навчитися управляти на основі інтелектуальної співпраці. Особливо важливим буде не контроль, а порада і настанови, активізація інтелектуальних здібностей, акцент на розвиток самоменеджменту.

Висновки

1. Інтелектуалізація систем менеджменту підприємства є однією із інтегрованих концепцій розвитку менеджменту сьогодення. Вона разом із такими концепціями, як соціокультурна, управління інтелектуальним капіталом, етичного і емоційного менеджменту формують соціогуманістичну парадигму менеджменту. Зазначені концепції є основою розвитку ключового ресурсу – людини-особистості, її інтелектуального, культурно-емоційного потенціалу.

2. Інтелектуалізація систем менеджменту матиме вагомий вплив на класичне розуміння послідовності реалізації процесу менеджменту, управлінський цикл зазнає певних трансформаційних перемін. Зміни стосуватимуться переосмислення взаємодії між керуючою і керованою системами у площині їх впливу на елементи, які забезпечують процес управління.

3. Під час дослідження було удосконалено графічну модель процесу менеджменту в інтелектуалізованій системі менеджменту, яка передбачає, що елементи процесу управління

(функції і методи менеджменту, управлінські рішення) знаходяться в єдиному контурі взаємодії, а вплив на їх формування керованої на керуючої системи є прямим.

4. Для супроводу реалізації етапів менеджменту, окрім комунікацій, запропоновано включити елемент “інтелектуальна активність”, який забезпечить прямий вплив інтелектуально активних частин керованої і керуючої систем на розроблення елементів процесу управління.

Перспективи подальших досліджень

Обґрунтовані теоретичні аспекти трансформації процесу менеджменту в інтелектуалізованій системі менеджменту будуть використані у подальших дослідженнях з приводу розроблення відповідного теоретичного підґрунтя – формування нової системи методів менеджменту, інструментарію прийняття управлінських рішень, підготовки фахівців орієнтованих на інтелектуальну діяльність.

1. Апишай Н.І. *Інтелектуалізація навчального процесу у ВНЗ в умовах розвитку інформатизації* / Н.І. Апишай // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 9. – С. 3–5.
2. Винокуров В.А. *Качество менеджмента – основа современной управленческой парадигмы* / В.А. Винокуров // “Менеджмент в России и за рубежом”. – 2006. – № 6. С. 11–19.
3. Вовканич С.Й. *Духовно-інтелектуальний потенціал України та її національна ідея* / С.Й. Вовканич. – Львів: Вид-во ЛБА, 2001. – 540 с.
4. Доронін А.В. *Джерела і передумови інтелектуалізації капіталу організації* / А.В. Доронін // Вісник Університету банківської справи Національного Банку України. – 2011. – № 1 (10). – С. 342–347.
5. Другов О.О. *Інтелектуалізація як шлях до підвищення конкурентоспроможності реального сектора економіки України* / О.О. Другов // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://khibs.edu.ua/R5/1.pdf> – 2009.
6. Іщук С.О. *Інтелектуалізація як світова тенденція економічного розвитку* / С.О. Іщук // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011 № 2 (11). – С. 91-95.
7. Касаткіна В.В. *Інтелектуалізація економіки: теоретический аналіз* / В.В. Касаткіна // Автореферат дис. канд. екон. наук. – Москва. – 2011. – 24 с.
8. Клок К., Голдсмит Дж. *Конец менеджмента и становление организационной демократии (The end of Management and the Rise of Organizational Democracy, K Cloke, Joan Goldsmith)*. – СПб.: “Питер”, 2004. – 368 с.
9. Князев С.Н., Шрубенко А.Г. *Інтелектуалізація – стержневая основа развития экономики и управления* / С.Н. Князев, А.Г. Шрубенко // Проблемы управления. – 2007. – №3(24). – С. 16–25.
10. Кузьмін О., Петришин Н., Сиротинська Н. *Нова парадигма побудови систем менеджменту* / О. Кузьмін, Н. Петришин, Н. Сиротинська // Науковий вісник “Демократичне Врядування”. – 2010. – Вип. 6. – С. 75-82.
11. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. *Основи менеджменту: Підручник. Вид. 2-ге, випр., доп.* – К.: Академвидав, 2007. – 464 с.
12. Петренко В.П. *До ідентифікації основних проблем інтелектуалізації та інтелектуально-інноваційного розвитку українського суспільства* / В.П. Петренко // [Електронний ресурс] [Gisap.eu](http://www.gisap.eu). – Режим доступу : <http://www.gisap.eu/ru/node/1131>.
13. *Сучасні концепції менеджменту: Навч. посібник / За ред. д-ра екон. наук, проф. Л.І. Федулової.* – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 536 с.
14. *Україна: Інтелект нації на межі століть. Кол. монографія / Керівник авторського колективу В. К. Врублевський.* – К.: Інформаційно-видавничий центр “Інтелект”, 2000. – 516 с.
15. *Knowledge Management – функциональная задача или новая парадигма управления?* [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://kmtec.ru/publications/library/>.